2e editie

Elja Trum

digitale fotografie zwart-wit

techniek en praktijk van het fotograferen en bewerken in Photoshop

2e editie

digitale fotografie zwart-wit

techniek en praktijk van het fotograferen en bewerken in Photoshop

Elja Trum

PEARSON

ISBN: 978-90-430-2682-6
NUR: 980/473
Trefwoorden: zwart-witfotografie, digitale fotografie, zwart-wit

Dit is een uitgave van
Pearson Benelux B.V.
Postbus 75598, 1070 AN Amsterdam
Website: www.pearson.nl
e-mail: amsterdam@pearson.com

Opmaak: Joen design, Wormer
Omslagontwerp: Sabine Mannel/Neon, Amsterdam
Omslagfoto's: Steven Boelaars (schip), Elja Trum (interieur, vrouw), Arjan de Wit, (gebouw), Peter Bultena (bruid), Petra Oolders (koeien)

De foto's in dit boek waarbij geen fotograaf wordt vermeld zijn van de auteur.

© Copyright 2012 Pearson Education Benelux

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j° het Besluit van 20 juni 1974, St.b. 351, zoals gewijzigd bij Besluit van 23 augustus 1985, St.b. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht. Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatie- of andere werken (artikel 16 Auteurswet 1912), in welke vorm dan ook, dient men zich tot de uitgever te wenden.

Ondanks alle aan de samenstelling van dit boek bestede zorg kan noch de redactie, noch de auteur, noch de uitgever aansprakelijkheid aanvaarden voor schade die het gevolg is van enige fout in deze uitgave.

Inhoudsopgave

Voorwoord 7
Inleiding 9
Over dit boek 10
Basiskennis fotografie 10
Sluitertijd, diafragma en lichtgevoeligheid 11
De verbindende factor 14
De camera van de automaat 15
Gebruik van filters 16
1 · Praktische tips 23
Fotografeer in kleur 23
Fotografeer op de laagst mogelijke lichtgevoeligheid 24
Fotografeer op saaie dagen 25
Kijken in zwart-wit 25
Witbalans 28
Kijk, luister en leer van anderen 30
2 · Compositie 33
De gulden snede 34
Geef je onderwerp de ruimte 35
Sluit je onderwerp in 36
Wees niet bang te snijden 36
Ledenmaten afsnijden 37
Werk op niveau 37
Leid de kijker 38
Herhaling en ritme 40
Contrast gebruiken 44
Werken met diepte 44
Zoek naar een kader 45
3 · Onderwerpen 47
Landschappen 47
Architectuur 48
Portretten 49
Naakten 50
Detail 51
4 · Tutorials: zwart-witomzetting in Photoshop 53
Kalibratie 53
Snelle en eenvoudige zwart-witomzetting 55

Zwart-witomzetting met extra contrast 57
Zwart-witomzetting via Berekenen 59
Sfeerverhogende ruis toevoegen 60
Kleurelement in een zwart-witfoto 62
Werken met het Histogram 65
Toonbereik bewerken met Niveaus 66
Zwart-wit-HDR maken 69
Foto's voor een HDR-opname maken 70
Foto's samenvoegen tot HDR 70
5 · Tutorials: zwart-witomzetting met Adobe Photoshop Lightroom 75
Lightroom basis zwart-witomzetting 76
Zwart-witomzetting op kleurniveau 79
Zwart-witomzetting zonder kwaliteitsverlies 82
Aandacht op je onderwerp 84
Duotone 89
Lightroom-voorinstellingen gebruiken 94
Een voorinstelling uitvoeren 97
Een voorinstelling uitvoeren op meerdere foto's 99
Een voorinstelling downloaden 101
6 · Photoshop- en Lightroom-plug-ins 103
Zwart-wit omzetten 104
Ruis verwijderen 104
Ruis toevoegen 105
7 · Zwart-wit afdrukken 107
Zelf afdrukken 107
Handmatige kleurzweemcorrectie 108
Zelf een kleurprofiel maken 111
Een kleurprofiel laten maken 112
Afdrukcentrale 112
Vaklab 112
8 · Zwart-witworkflow 115
Fotograferen 115
Back-up 116
Importeren 117
Het digitale negatief 118
Ruwe selectie 118
Zwart-witselectie 120
Zwart-witomzetting 122
Foto's exporteren 122
Opruimen 124
Index 126

Voorwoord

Dagelijks worden we bestookt met een enorme hoeveelheid aan kleuren in de media. Fotografen gebruiken zwart-witfoto's vaak om in deze massa aan kleurinformatie op te vallen door juist het laten ontbreken van kleur. Een foto in zwart-wit geeft direct een bijzonder effect aan je foto. Ik vond het daarom ook een leuk onderwerp om over te schrijven toen uitgeverij Pearson Benelux dit aan me vroeg. *Digitale fotografie: Zwart-wit* is mijn eerste boek, waarvan je nu de tweede editie in handen hebt. Wil je meer van me lezen, kijk dan ook eens op mijn weblog, Photofacts.nl.
Een compleet boek schrijven was een nieuwe uitdaging voor me waar ik veel plezier aan beleefd heb. Het schrijven van een boek kost veel tijd en graag bedank ik mijn vrouw, Sara, voor haar geduld tijdens de uren dat ik 's avonds en in de weekenden aan dit boek gewerkt heb. Ook wil ik mijn vader en de bezoekers van Photofacts.nl bedanken voor hun hulp en input.

Veel plezier met het lezen van dit boek, dat hopelijk aanzet om actief aan de slag te gaan met zwart-witfotografie. Vragen en opmerkingen naar aanleiding van dit boek zijn van harte welkom op mijn weblog.

Elja Trum, augustus 2012

1 · Praktische tips

In dit hoofdstuk vind je praktische tips voor het maken van zwart-witfoto's met je digitale camera. Neem ze door voordat je op pad gaat om zwart-witfoto's te maken. Behalve technische tips voor de juiste instellingen van je camera gaat het hier ook over handige punten waar je op kunt letten wanneer je op zoek bent naar dat ene juiste beeld waar je mee thuis wilt komen.

Fotografeer in kleur Dit klinkt misschien vreemd, maar je zwart-witfoto's kun je het beste in kleur maken. Veel digitale camera's bieden de mogelijkheid om direct in zwart-wit te fotografen. De camera maakt hierbij echter gebruik van een standaardomzetting die vaak in weinig bijzondere zwart-witfoto's zal resulteren. Wanneer je een foto zelf achteraf op de computer omzet van kleur naar zwart-wit biedt dit je een wereld aan extra mogelijkheden om het eindresultaat naar smaak te beïnvloeden. Neem als uitgangspunt dus altijd een kleurenopname.

Er is wel een handig trucje om toch in zwart-wit te fotograferen zonder je kleurinformatie te verliezen. Alle digitale spiegelreflexcamera's en een aantal van de betere digitale compactcamera's bieden de mogelijkheid om te fotograferen in het zogenaamde RAW-

Foto: Fanja Hubers-de Jong

Foto: Harry Sterken

formaat. Het RAW-formaat levert een bestand op dat alle informatie bevat die de sensor geregistreerd heeft bij de opname. Fotograferen in RAW heeft als nadeel dat je achteraf verplicht bent de foto's om te zetten naar een jpeg-afbeelding voordat je deze normaal kunt gebruiken. Het grote voordeel is echter dat je veel meer controle kunt uitoefenen op het eindresultaat.

Als je de mogelijkheid hebt om in RAW te fotograferen dan kun je met een gerust hart je camera ook op de zwart-witstand zetten (vaak wordt deze stand 'monochrome' genoemd). Deze instelling van je camera staat namelijk los van de RAW-informatie. Elke genomen foto wordt nu wel in zwart-wit getoond achter op je scherm, maar bij het nabewerken blijkt alle kleurinformatie nog aanwezig in het RAW-bestand dus kun je altijd nog je eigen zwart-witvariant maken. Je krijgt zo direct tijdens het fotograferen een goed beeld van hoe je foto er in zwart-wit uit kan zien.

Fotografeer op de laagst mogelijke lichtgevoeligheid Een korrelige ruis kan vaak mooie sfeerbeelden opleveren in zwart-wit. Vroeger werd hiervoor vaak bewust gebruik gemaakt van een film met een hoge lichtgevoeligheid. Hoe hoger de lichtgevoeligheid, hoe meer ruis. Ook bij een digitale camera krijg je last van ruis wanneer je een hogere lichtgevoeligheid gebruikt. Helaas is de digitale ruis niet zo sfeervol als de analoge ruis van weleer. Ruis wordt bij het gebruik van film overigens 'korrel' genoemd. Dit omdat er voor lichtgevoeligere film grotere kristallen zilverhalogenide gebruikt worden in de fotoemulsie. Bij uitvergroting van het beeld worden deze kleine pigmentkorrels voor het blote oog zichtbaar. Het is bij digitale fotografie aan te raden om je ISO-waarde zo laag mogelijk te houden. Je hebt zo de minste kans op digitale ruis. Pas wel op dat je geen bewogen foto's krijgt. Kleine bewegingen zijn op je cameradisplay vaak lastig te beoordelen en blijken dan achteraf niet helemaal scherp. Neem bij twijfel het zekere voor het onzekere en kies een iets hogere ISO-waarde voor een snellere sluitertijd.

{ RAW-formaat }

Fotograferen in het RAW-formaat heeft nog een aantal belangrijke extra voordelen. Zo heb je in het RAW-formaat de beschikking over een groter kleur- en contrastbereik. Overschakelen op RAW levert je grotere bestanden op en meer werk in de nabewerking; het is echter absoluut de moeite waard. Twijfel je nog, dan is de optie RAW + jpeg die op veel camera's te vinden is een mooie tussenvariant om te wennen aan het RAW-formaat. Je hebt dan van elke foto beide bestanden beschikbaar.

{ Bewust ruis toevoegen }

Wil je toch die sfeervolle ruis in je foto, dan kun je deze beter achteraf met Photoshop toevoegen. In het hoofdstuk Tutorials: zwart-witomzetting in Photoshop kun je zien hoe je een dergelijke ruis aan je foto toe kunt voegen.

Overigens kun je met de meeste digitale camera's wel zonder problemen naar een lichtgevoeligheid van 800 of 1600 ISO. Bij de allernieuwste modellen kun je vaak nog hoger zonder dat je last krijgt van digitale ruis. Bijkomend voordeel bij zwart-witfotografie is dat ruis in een zwart-witfoto iets minder opvallend aanwezig is dan in een kleurenfoto.

De afwijkende kleur van een pixel valt minder op in zwart-wit dan in kleur.

Fotografeer op saaie dagen Die bewolkte dagen met saai en contrastloos licht zijn uitstekend geschikt voor zwart-witfotografie. De meeste fotografen kijken op een dergelijke dag wel uit om naar buiten te gaan, maar het zachte licht doet het vaak heel goed in zwart-witfotografie. Het zachte licht zorgt voor mooie geleidelijke overgangen. En mocht het nodig zijn dan is in de nabewerking nog contrast toe te voegen.

Foto: Henri Senders
Ruis en onscherpte kunnen ook veel sfeer toevoegen aan een foto.

Kijken in zwart-wit Om goed en consequent mooie zwart-witfoto's te maken is het belangrijk om te leren kijken in zwart-wit. De wereld ziet er in zwart-wit anders uit dan in kleur. Geoefende fotografen 'zien' een foto in zwart-wit voordat ze hem maken. Ze weten hoe een foto eruit zal zien in zwart-wit en wat wel en wat niet goed zal werken in het beeld. Het is niet gemakkelijk om het kijken in zwart-wit te leren. Er is wel een aantal punten waar je extra op kunt letten wanneer je fotografeert voor zwart-wit.

Kleurverschil is in zwart-wit niet altijd even goed te zien.

Foto: Dennis van den Eijnden

Vorm

Het licht dat op het onderwerp valt veroorzaakt schaduwen die de vormen in het onderwerp zichtbaar maken. Om vormen goed uit te laten komen is het aanwezige licht dus erg belangrijk. Licht kan hard of zacht zijn en het verschil hiertussen is duidelijk te zien in de schaduwen van je onderwerp. Mooie vormen kunnen verloren gaan in een overvloed aan kleur. Met zwart-wit kun je vormen goed benadrukken.

Structuur

Bij gebrek aan kleur is de structuur van een onderwerp in een zwart-witfoto vaak erg belangrijk. Net als het zichtbaar maken van de vorm van een onderwerp is ook het tonen van de structuur afhankelijk van het gebruikte licht. Strijklicht is hierbij vaak erg mooi. Bij strijklicht komt het licht vanaf de zijkant op het onderwerp in een hoek van (bijna) negentig graden. Ook bij tegenlicht is het vaak goed mogelijk om structuur naar voren te brengen. Je moet hierbij wel oppassen voor onderbelichting doordat de camerameting de scène te licht vindt. Structuur is terug te vinden in veel onderwerpen. Bijvoorbeeld in zand, hout, huid of haar. In veel onderwerpen is structuur te ontdekken die in zwart-wit bijzondere foto's kan opleveren.

Foto: René Wouters

Foto: Lies van Camp

Een mooie weergave van structuur in een foto geeft ook diepte. Het is hierbij wel belangrijk dat de foto haarscherp is. Gebruik een groot diafragma (kleine opening, bijvoorbeeld f/16) en een lage ISO-waarde. Om structuur in details vast te leggen kan een macro-objectief erg geschikt zijn.

Contrast

Werken in zwart-wit maakt contrasten extra belangrijk. Contrast is het verschil tussen lichte en donkere tonen. In een kleurenfoto kan sterk contrast van verschillende kleuren druk en verwarrend over komen. In zwart-wit kan het de aandacht trekken en een foto bijzonder maken. Bijna elke foto binnen de zwart-witfotografie is gebaat bij contrast. Als het niet voldoende in het onderwerp zelf zit dan is contrast vaak het eerste dat je moet toevoegen in de nabewerking. Dat wil niet zeggen dat een contrastarme foto niet mooi kan zijn. Vaak levert dit een zachte en dromerige foto op. Denk bijvoorbeeld aan foto's genomen in de mist.

Foto: Jan Cornelis

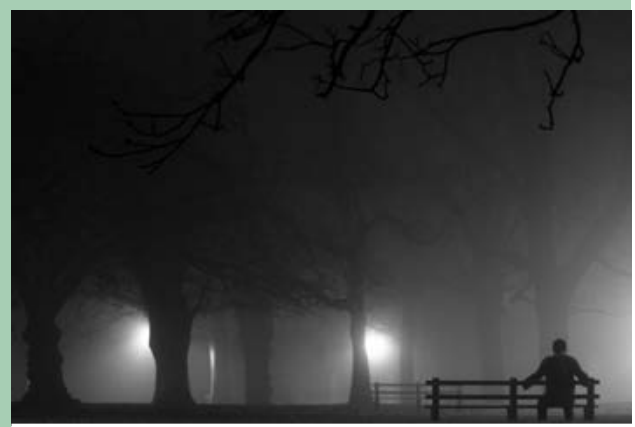

Foto: Sofie Vanborm

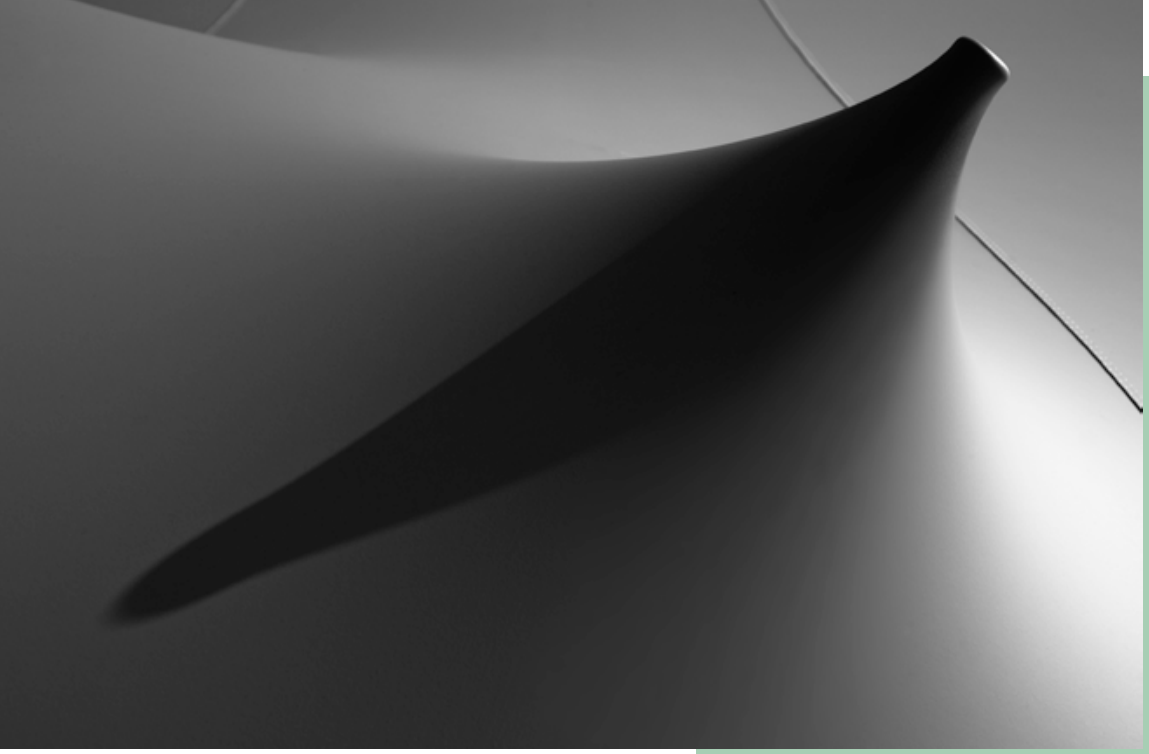

Foto: René Wouters

Gradatie

In zwart-wit vallen gradaties in licht extra goed op. Mooie zachte overgangen geven bijvoorbeeld goed de vorm van een onderwerp weer. Door een mooie gradatie in een foto kun je een voorwerp er bijna driedimensionaal uit laten zien.

Lijnen en patronen

Zoek naar lijnen in je beeld. Lijnen kunnen ervoor zorgen dat het oog over de foto wordt geleid en naar het hoofdonderwerp wordt gebracht. Lijnen kunnen ook het beeld verdelen in meerdere vlakken. In een zwart-witfoto kun je de kleuren van vlakken weg laten vallen en de lijnen het beeld laten bepalen. Ook patronen in een beeld kunnen onrust uit de foto halen.

Foto: René Engels

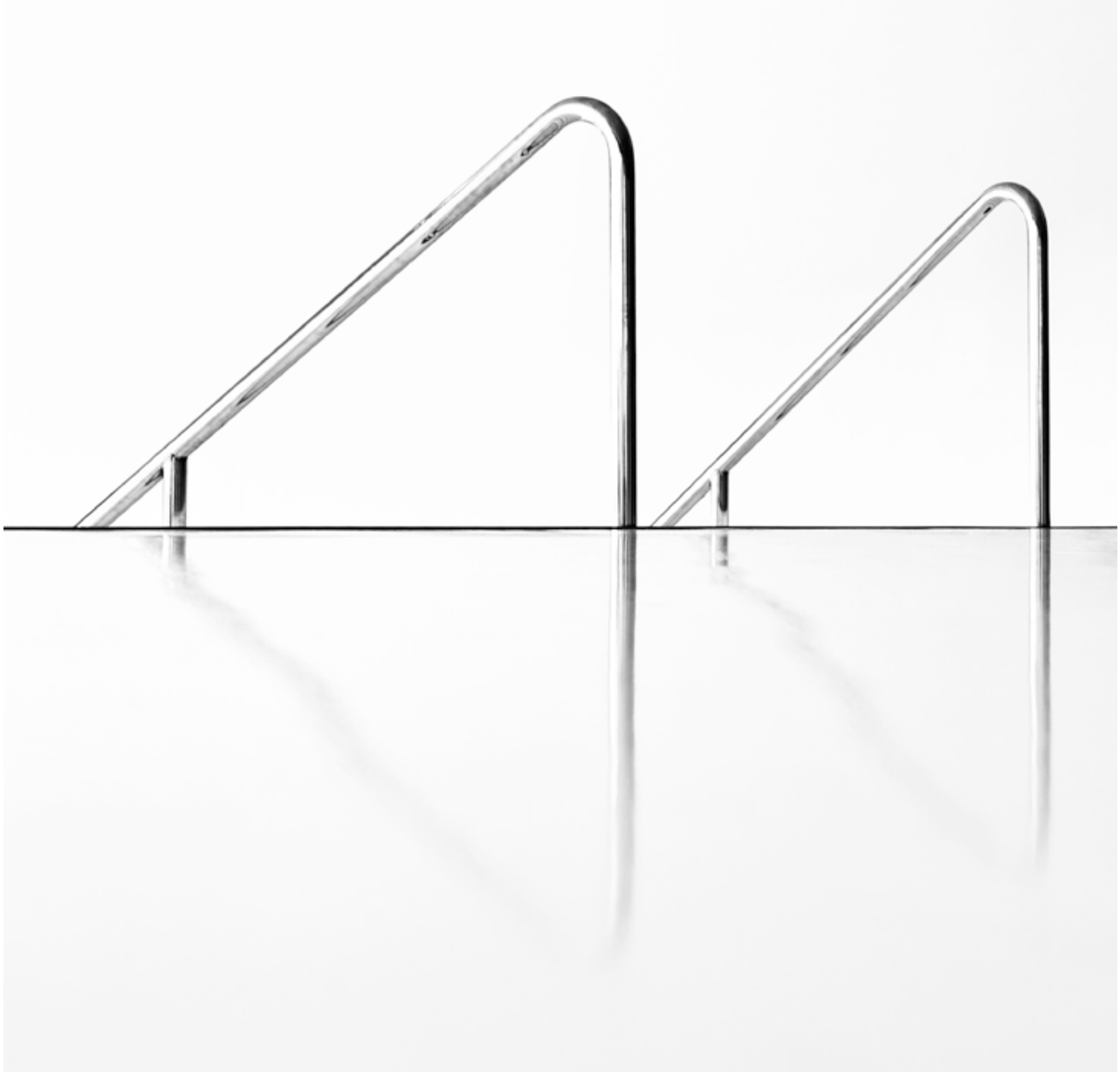

Foto: Patrick Stroobach

Witbalans Op je digitale camera kun je de kleurtemperatuur van het aanwezige licht instellen. Door deze instelling van de witbalans voorkom je een kleurzweem op je foto. Bij zwart-witfotografie ben je hiermee dus in het voordeel; een kleurzweem is in zwart-wit niet te zien. Alleen bij een erg afwijkende kleurtemperatuur zul je verschil zien in de opname na de zwart-witomzetting. Je kunt je camera dus gerust op de automatische witbalansinstelling laten staan tijdens het fotografen voor zwart-wit. Wanneer je gebruik maakt van het RAW-formaat van je camera kun je daarnaast altijd bij het nabewerken nog de witbalans instellen zonder kwaliteitsverlies.

Mocht je ooit eens een kleurenfoto gemaakt hebben waarbij het maar niet lukt om de kleurtemperatuur op een juiste manier te corrigeren – bijvoorbeeld doordat er meerdere

Een moeilijk te corrigeren kleurzweem verdwijnt in zwart-wit.

lichtbronnen met verschillende temperaturen in de foto aanwezig zijn – dan kun je altijd nog kiezen voor een omzetting naar zwart-wit om je probleem op te lossen.

Kijk, luister en leer van anderen Het kan erg leerzaam zijn om te kijken naar foto's van andere zwart-witfotografen. Dat kunnen bekende zwart-witfotografen zijn, zoals Ansel Adams en Henri Cartier-Bresson, maar ook op internet is er ontzettend veel prachtig zwart-witwerk te vinden van minder bekende fotografen. Websites zoals Flickr bevatten miljoenen inspirerende zwart-witfoto's. Behalve kijken kun je op dit soort websites ook discussiëren over zwart-witfotografie. Stel gerust vragen en laat ook je eigen werk beoordelen. Let wel op; kritieken op inter-

Foto: Rob de Ruiter

Foto: Steven de Baere (stevendebaere.be)
Een andere kijk op 'contrast' in een foto.

net kunnen soms wat hard geformuleerd worden. Schrik niet wanneer een van je foto's door iemand negatief beoordeeld wordt. Een populair forum met een redelijk hoog niveau wat betreft de bezoekende fotografen is Dutchphotozone.com.

Je kunt er erg veel van leren wanneer je zelfgemaakte foto's op internet in een forum plaatst. De meeste kritieken zijn goed bedoeld en vaak kan het helpen je foto's in de toekomst te verbeteren. Mocht je nog niet actief zijn op dit soort websites dan is het zeker het proberen waard.